

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2013

**SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE II
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER II**

MARKING GUIDELINES

Nako: Diiri tše 3

100 Meputso

These marking guidelines are prepared for use by examiners and sub-examiners, all of whom are required to attend a standardisation meeting to ensure that the guidelines are consistently interpreted and applied in the marking of candidates' scripts.

The IEB will not enter into any discussions or correspondence about any marking guidelines. It is acknowledged that there may be different views about some matters of emphasis or detail in the guidelines. It is also recognised that, without the benefit of attendance at a standardisation meeting, there may be different interpretations of the application of the marking guidelines.

KAROLO YA A DIPUKU

POTŠIŠO YA 1 SERUDU M. S. 1977 – NAGA GA DI ETELANE

Araba potšišo ye **TELELE** goba ya **SETSOPOLWA**. Ge o kgethile ye telele go potšišo ya 1.1, kgonthišiša gore o arabe potšišo ya setsopolwa go potšišo ya 1.2.

- 1.1 1.1.1 *Motšhabapula o tšhabela matlorotlorong.* Dumela goba o ganane le se ka go fahlela ka mabaka a go kwagala le go fela o tsopola mehlala ya maleba go tšwa ka pukung.

Motho ge a tloga ga gabo a tšhaba matshwenyego o ke a makale ge a hwetša matshwenyego a magologolo, go fetiša le ale a tšwago go ona, mo nageng yeo a diiletšego gona. Ke nnete ka gore mo pukung ye Mphaka le ba lapa la gagwe ba ile ba tlogela naga ya gabobona e lego Bonwatau gomme ba falalela nageng ya Takone e le ge ba tšhabela mathata a kua gae. Maikemišetšo a Mphaka e be e le gore ba tlo fihla ba iketla gomme ba thoma bophelo bjo bofsa.

- Bothata e bile gore ge ba fihla gona ba ile ba tlabega kudu ge ba lemoga gore batho ba gona ga ba na taba le bafaladi.
 - Mphaka o be a rogwa le go nyatšwa ke boRola ba mmitša lekgoba ebile ga ba mo hlomphe le gatee.
 - Ba ile ba tšhošwa ke go bona mokgekolo yo mongwe a bolokwa ke batho ba bane fela.
 - Le ge Mphaka a be a leka go šišinya le go tliša diphetogo tšeo di bego di tlo tšwela naga ya Takone mohola, ba be ba sa mo tšeele hlogong ka ge ba mmona e le mofaladi.
 - Bophelo le tshwaro tšeo a di humanego Takone di ile tša dira gore a thothe le ba lapa la gagwe a yo nyaka mafulo a matala kua Mogadisho.
 - Mphaka o fihlile nageng ya Mogadisho a ba hlabolla ka tsebo le dithuto tša gagwe gomme mafelelong ge ba bona bana ba bona ba rutegile, ba mo ntšha le go mo raka ntle le go gopola tše dibotse tšeo a ba diretšego tšona.
 - Mafelelong Mphaka le ba lapa la gagwe ba ile ba lemoga gore ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko, ka go realo, ba leba gae.
- (15)

1.1.2 SETSOPOLWA SA A

- (a) Ke gore ga gabomotho ke moo a dulago a iketlile gona ka mehla. Le ge ka gabomotho go ka se kgahliše go no tlišetša motho lethabo go phala ge a le lefelong le šele. (2)
- (b) A bitšwa ditlahlababadi goba ditšhupasefala. Mohola wa ona ke go lemoša mmadi ka seo se diregago. Ke polelo ya mongwadi ya go tlaleletša ditaba. (2)
- (c) Ke tlhologelo ya go ya gae bowelakalana. Mphaka le ba lapa la gagwe ke kgale ba ile dinageng di šele bjale ba gopotše le go hlologela gae. (2)

- (d) Ke go re ba humana lengwalo la go tšwa gae go mmagoMphaka. Yena o be a belaela go bona bana ebile a šetše a thoma go ba direla ditshele e le ka lebaka le tlhologelo. (2)
- (e) Ke go re ba ka ba ba sa dula ka lethabo goba go iketla. (2)
- (f) Lešika ke ba leloko. (2)
- (g) Hunadi o laetša a hlologetšwe gae kudu. O duma batho bao ba lego gae ba bilego ba kgona go yo ikhomotša mo dithabeng. Se se kwagala ge a bolela maina a dithaba tša gae ka tlhologelo ye kgolo. (3)

1.2 1.2.1 **Molaetša/thuto:**

Ke thuto yeo moithuti/mmadi a e humanego goba molaetša wo bohlokwa go tšwa mo pukung. Go a kgonagala gore moithuti a kgone go humana melaetša ye mentši ya go fapana go ya ka mo a kwešišitšego puku. Se bohlokwa ke gore moithuti a kgone go fahlela ka mabaka.

Baithuti ba ka tšweletša thuto yeo ba ithutilego yona ka mekgwa ye e fapanego go swana le go re:

Gae ke gae/Ntlo ya monna yo mongwe ga e na boroko/Phukubje ya sela moedi ke mpšana. Motho ge a ile a etela nageng yeo e sego ya gabo o ke a khutiše mekgwamekgwana ya gagwe ka moka, gore a šale a bonala e ke ke motho wa go loka. Ga go na lefelo leo motho a ka dulago ka boiketlo ntle le gae.

- Mphaka le ba lapa la gagwe ba ile ba tlogela legae la gabobona ba ya dinageng tše dingwe ka kholofelo ya gore mohlomongwe ba tlo phela gabotse ebile ba tlo imologa goba ba tla efoga mathata a gabobona.
- Tše ba kopanego le tšona ke gore ba ile ba lemoga gore motho ga a ke a robala boroko nageng e šele. Ba ile ba no phela ka go bitšwa makgoba mola batho le go ba hlomphe ba be ba sa ba hlomphe le gatee.
- Le ge Mphaka a be a nagana gore o tla hlabolla batho ba dinaga di šele tše, ba ile ba no tšwela pele ka go mo laetša gore ba ka se tsoge ba mo hlomphele le go leboga tše dibotse tše a ba diretšego tšona.
- Mphaka le ge a be a šišinya gore go be le diphetogo tše di bego di tlo tšwela setšhaba mohola, ba ile ba se di amogele ka ge di be di etla ka motšwantle.
- Mphaka le ba lapa la gagwe ba ile ba lemoga gore ge motho a le dinageng di šele, a ka se tsoge a amogetšwe bjalo ka modudi wa naga yeo. Nnete ya seo e bonagetše ge mokgekolo yo mongwe a ile a bolokwa ke batho ba bane fela mola naga e tletše ka batho.
- Mphaka ge a be a le mofahloši Letsheng la Mogadisho a ruta bana ba bona a ba hlabolla ka dithuto tša gagwe, gomme mafelelong ba ile ba mo ntšha ka bonokwane le boradia.
- Mafelelong Mphaka le ba lapa la gagwe ba boela gae Bonwatau ka ge tša ka mafulong a matala di padile.

Karabo ya maleba ya moithuti e tla amogelwa. (15)

1.2.2 SETSOPOLWA SA B

- (a) Ke moya wa go se rate le go šomišana le bafaladi gabotse. Batho ba mo motseng ba be ba sa thabela taba ya go re Mphaka a fiwe maemo a godimo mošomong ka ge e le mofaladi. Go be go bolelwa gore mošomo woo o be o swanetše go fiwa ngwana wa mobu e sego Mphaka wa mofaladi. (2)
- (b) Hlaloša ka botlalo. Mphaka o šometše naga yeo mengwaya ye mentši gomme ke yena yoo a ilego a leka go tliša tlhabologo mo motseng fela mafelelong ga ba sa di gopola tšeo le go mo leboga ga ba mo leboge ka ge bjale ba nyaka go mo raka. (3)
- (c) Karabo ya moithuti ya maleba, go swana le:
- Ga go bonolo go humana mešomo
 - Tlhokego ya madulo a go tsebalega.
 - Ga ba fiwe tlhompho ya maleba ke batho ba dinaga di šele.
 - Ka nako ga ba kgone go humana mešomo yeo ba ithutetšego yona.
 - Ge ba se na mangwalo a maleba ba ka swarwa ba išwa kgolegong.
 - Ka nako ba ka romelwa gae ntle le maikemišetšo.
 - Go ka ba boima kudu ge ba ka hlokofalela nageng e šele gore ditopo tša bona di bolokelwe gae. (4)
- (d) Mantšu a gago a mpheditše maatla/ge a ekwa seo o ile a nolega moko gomme a se tsebe gore a ka dirang. (2)
- (e) Karabo ya moithuti e aparetše tsebo ya gagwe ya diteng tša puku ye. Mphaka o bona a phalwa ke nonyana ka gore nonyana e kgona go fofela mo e go ratago ntle le mathata. Yena o ikhumana a se a dule ka go iketla le go amogelega gabotse nageng e šele. Ga go bonolo le go lokiša mangwalo a gagwe a go mo dumelela go dula nageng yeo e sego ya gabo. O ikhumana a se a lokologe go no swana le nonyana ye e fofago lefaufaung ntle le go tshwenywa ke motho. (4)

[30]

POTŠIŠO 2

MMINELE S. P. P. 2008 – NGWANA WA MOBU

- 2.1 *Nako le lefelo ke dikokwane tše bohlokwa kudu tša tikologo. Gantši mongwadi ge a ngwala puku o hlola lefelo leo ditiragalo di diregago go lona. Ga a be le lefelo fela eupša o tšweletša le nako yeo ditiragalo di diregago ka go lona. E ka ba mehla ya kgale goba ya sebjalebja. Tše ka moka di bopa tikologo ka botlotla.*

Tikologo ya magaeng fela e na le khuetšo ya bophelo bja sebjalebja

- Batho ba mo motseng ga se ba hlabologa, ba lahletšega gabonolo. Phankga o ba foraforetša ka lefeela gomme bona ba a mo tshepa.
- Le ge batho ba bangwe ba se ba rutega bjalo, ba kgona go romela bana dikolong
- Bohlokwa bja thuto ga sešo bo lemogwe, batswadi ba rile go befedišwa ke gore bana ga se ba kgona go ya diphadišanong, ba thoma go ganetša bana ba bona go ya sekolong.
- Go tsenwa dikolo le dikereke, seo se laetša tllhabologo yeo e bego e šetše e bonagalanyana mo motseng.
- Batho ba mo motseng ga se ba hlabologa gabotse, ba kgolwa dilo ka moka tšeo Phankga a bego a ba botša, go swana le ge a be a re yena a ka ba hlogo ya sekolo ntle le maitemogelo a go ba morutiši.
- BoMokhura ga ba tsebe le bohlokwa bja kereke. Le ge e le modiši wa kereke, go itaetša gore ga a ye kerekeng go yo kwa lentšu la Modimo, o yela go bonwa fela le maemo. Le ge a dula kgauswi le kereke, o tsena morago ga batho ka moka ebile ge a fihla o ya go dula kua pele pele a se na le taba ya gore kereke e šetše e tsene. Yena ge a eya kerekeng o kgantšhetša batho diaparo tša gagwe tša go bitša tšhelete ye ntši. Ka nako ya thero o a robala.

(10)

GOBA

- 2.2 *Ge go bolelwa ka morero, go šupša molaetša/moko wa ditaba tšeo go ngwalwago ka tšona. Puku e dikologa godimo ga wona go tloga mathomong go fihla mafelelong. Ditiragalo ka moka tša baanegwa di thuša go tšweletša le go nontšha tabakgolo ye. Dipukung tše dingwe, morero o ba bjalo ka kgoparara ya noka yeo e tlatšwago ke melatswana ya mererwana. Mabakeng a mantši morero wa puku o ikanega mahlong a mmadi. Thulano le maatlakgogedi di ka godiša morero. Ka go lekodišiša hlogo ya puku, morero wa yona o no tšwelela. Fela dipukung tše dingwe ga go bjalo. Morero o khutile, gomme mmadi o tla swanelwa ke go bala ka tlhokomelo ye kgolo pele a ka hwanyolla morero wa yona.*

- Lahlang o thabela go šoma le Phankga go ya ka mabaka a a latelago:
 - Ke yo mofsa – dilo ka moka tšeo a tlogo di dira, o tla di dira ka mafolofolo le mahlahla.
 - Ke ngwana wa mobu – o tla šoma ka bokgoni bja gagwe ka moka le mafolofolo a tseba gore o tla be a hlabolla setšhaba sa gabo.
 - O na le bokgoni bja dipalo le Seburu tšeo Lahlang a sa di kgonego – ka go realo o tla thuša Lahlang kudu mo a hlaelwago.
- Lahlang o šomišana botse le setšhaba ka kakaretšo go akaretšwa le makomiti ka lebaka la ge a dira mošomo wa gagwe ka botshepegi.
- Lahlang o lokologa go šoma le Phankga ka ge a mmona bjalo ka mothuši wa mmakgonthe wa maleba.
- Phankga o tsenwa ke moya wa lehufa/mona/megabaru ka ge Lahlang a mo lemošitše mafokodi a gagwe.

- Phankga o ipona e le hlogo ya sekolo ka ge:
 - E le ngwana wa mobu
 - A na le tsebo ya go feta ya Lahlang
 - Malomeagwe e le leloko la komiti ya sekolo – o be a ema le yena go dilo ka moka.
- Phankga o thoma go se sa šomišana ke Lahlang ka lebaka la lehufa/mona/megabaru
- Phankga o tsenwa ke moya wa go ikgogomoša le go itshenyetša bophelo.
- Phankga o tsenela dithopa/diphiri le Mokhura ka nepo ya go wiša Lahlang maemong/setulong sa go ba hlogo ya sekolo.
- Mokhura o be a efa Phankga dikeletšo tšeo e sego tša maleba ka nepo ya gore a kgone go fihlelela maikemišetšo a gagwe.
- Phankga, ka thekgo ya Mokhura le maloko a mangwe a setšhaba, ba lwantšha Lahlang.
- Mafelelong go lemogwa gore Lahlang ga a na phošo.
- Megabaru/lehufa/mona di fenywa ke therešo.
- Ba Kgoro ya Thuto ba romela Phankga sekolong se sengwe.

(10)
[10]

POTŠIŠO 3

- 3.1 *Thulano ke kokwane ye bohlokwa ya kanegelo. Thulano ya padi ye ke lepheko leo le hlolago karogano ya baanegwa, gomme e diegiša tlemollo ya lehuto. Thulano e bohlokwa ka ge e le yona e hlolago maatlakgogedi a sengwalo. Mmadi o nyaka go tseba pheletšo ya baanegwa goba ditiragalo. Ka mabaka a mangwe go tšwelela thulano ya ka gare le ya ka ntle.*

Thulano ya ka ntle e tšwelela ge batho ba elwa ka matsogo, ditiro go ba ka mantšu.

Thulano ya ka gare e tšwelela ge motho a elwa le megopolo ya gagwe kudu malebana le sephetho seo a lebanego le go se tšea.

- Phankga le Lahlang: Mo go tšwelela dithulano tša go fapana. Phankga o thoma go thulana la Lahlang ka ditiro le dikgopolo. Ka ge Phankga a ipona gore o phala Lahlang ka maleme a go swana le Sejeremane le Sefora, o thoma go mo nyatša. Phankga o bolela le malomeagwe Mokhura ka taba ya gore ka ge yena a kgona go dira dilo tše ntši kua sekolong, e bile e le yena ngwana wa mobu, o swanetše gore e be yena a hlalago sekolo bjalo ka hlogo, e sego Lahlang wa motšwantle. Mokhura le yena o laetša go befelwa gomme a thoma go loga maanomabe a go tloša Lahlang.
- Thulano e tšwelela gape ge Lahlang a kgopela go bona dipuku tša bana bao Phankga a ba rutago. Phankga o ile a mo araba ka bogale a ba a mmotša gore ge yena a di nyaka o swanetše go tlo di tšea ga gabo ka Mokibelo. Le ge seo se ile sa tla ba Lahlang, o ile a roma ngwana ka Mokibelo go yo tšea dipuku tšeo. Taba ya semaka e bile gore dithuto tšeo di bego di swanetše go rutwa di be di se tša beakanywa gabotse ka botlalo.
- Phankga o be a ruta bana mesong pele sekolo se tsena. Ge tshipi ya go ya dithapelong e lla, o be a tšwela pele a ba ruta, a gana go ba ntšha gore ba yo rapela le ba bangwe. Seo se ile sa tliša thulano magareng ga gagwe le Lahlang ka ge le gona moo a ile a mo araba ka bogale a mmotša gore o a ba rutolla ka ge tšeo ba bego ba rutilwe e be e se tšona.

- Morena Mootli (*tatagoPhankga*) le Phankga ge a be a mo kgala ka go nwa bjala kudu le go leka go tšea maemo a Lahlang gore a be hlogo ya sekolo. O mo lemoša ka kotsi ya bjala le go mmotša gore taba yeo a e dirago ya go butšwetša setšhaba gore se mo thuše go tloša Lahlang maamong a gagwe a go ba hlogo ya sekolo go tle go tsene yena, ke phošo ye kgolo kudu ka ge a bile a timetša setšhaba seo se bego se sešo sa fahlogelwa tlhabologo gabotse.
- Mafamo le Mokhura ba butšwetša setšhaba ka moya wa ntwala le lehloyo kgahlanong le Lahlang. Setšhaba se huduegile ebile ba bolela ka go tšholla madi ka ge Lahlang e le motšwantle gomme Phankga ke ngwana wa mobu.
- Phankga o bolela le Lethabo, mosadi wa gagwe ka bogale morago ga go nagana gore o ema le Lahlang ka go se thabele go tšwelela ga gagwe diphadišanong. Bjala le megabaru ya gagwe di šetše di mo fetotše lenaba la mosadi wa gagwe, ga a sa bona le gore Lethabo o a lwala, o šetše a no gopola gore batho ka moka ba lwa le yena.
- Thulano ye nngwe e tšwelela ge batho ba bangwe mo motseng ba thoma go nagana gore Lahlang ga se a loka gomme ba bona diphoso go yena. Batho ba thoma go se sa kwa Lahlang bose ka ge bjale ba ema le Phankga ka gore ke ngwana wa mobu.
- Pese ya go iša bana diphadišanong tša mmimo e ile ya se tle. Batho ba mo motseng ba thoma go befelelwa Lahlang ka ge bana ba paletšwe ke go ya diphadišanong kua Tshwane. Taba ye e ile ya kgopiša batho ka moka ka ge leeto le le ba tšeetše tšhelete ye ntši yeo ba bego ba se nayo le go ba le yona. Batho ba be ba sola Lahlang kudu ebile ba ile ba thoma go ganetša bana ba bona go ya sekolong.
- Batho ba bangwe mo motseng ba ile ba thoma go lemoga makatika a Phankga le molomeagwe Mokhura gomme ba be ba gononwa gore e ka no ba e le bona ba go thibela pese ya go iša bana Tshwane gore e se sa tla, maikemišetso e le gore batho ba mo motseng ba bone Lahlang phošo gore ga a kgone le go sepediša merero ya sekolo ka tshwanelo. Batho ba go swana le boMogafi ba tlogile ba lemoga mathatithai a gomme ba se tšhabe go bolela.
- Bahlahlobi ba dikolo ba ile ba tla mo sekolong gomme ba utolla gore Phankga o be a sa dire mošomo wa gagwe ka tshwanelo ka ge dipuku tša gagwe di be di se tša ngwalwa ka mokgwa wa maleba. Ge ba dutše ba fetleka moo, ba ile ba kgona go humana motho yo go bego go le molaleng gore ke yena a ilego a ekiša tshaeno ya Lahlang mo lengwalong lela la go yo thibela pese. Ka go realo, bonokwane bja Phankga le malomeagwe Mokhura bo ile bja tšwelela nyanyeng.
- **Thulano ya ka gare** – Phankga o ile a laetša go itshola morago ga go thudiša koloi, o dutše leswikeng a dutile hlogo. Go be go le molaleng gore o be a itshola gore ge nkabe a se dirwe ke megabaru le go hloka nnete, nkabe ka tšatši leo a se a ikhumana a le mathateng ao a bego a le go ona. O be a thunyetšwa ke mmele ka baka la kotsi ya sefatanaga yeo a bilego le yona matšatšing a go feta, ka lehlakoreng le lengwe o thunyetšwa ke pelo bohloko ka ge bjale bahlahlobi ba dikolo ba mo rometše lengwalo la go mo tsebiša gore mathomong a kotara ye e latelago, o swanetše a yo thoma go šoma sekolong se sengwe bjalo ka morutiši. Taba ya go tlošwa mo sekolong sa Rethuše e be e tloga e mo swentše kudu.

(20)
[20]

GOBA

3.2 **Thulaganyo:**

Thulaganyo ke peakanyo ya ditiragalo. Tabakgolo mo peakanyong yeo ke seo se hloago ditiragalo tseo. Thulaganyo e tšweletšwa ke ditiro le meragelo ya baanegwa. Se se bohlokwa mo thulaganyong ke thulano. Thulaganyo e ka arolwa ka dikarolo tše di latelago:

(a) **Kalotaba/Tšweletšo ya taba:**

Kalotaba ke matseno a ditaba tseo mongwadi a tlogo di anegela mmadi. Ditaba tša gona ke tša diteng, tseo di beakantšwego ke mongwadi ge a thoma go ngwala sengwalo. Mo karolong ye go tsebišwa se sengwe ka ga baanegwa, kamano ya bona, tikologo le mabaka ao a hloago bothata. Kalotaba e lebane le go tšweletša baanegwa ba sengwalo le go fa tlhalešo ya ditiragalo tseo di diregilego le tseo di tlogo latela. Ka go realo, kalotaba ke tlhagišo ya ditaba ye e tšweletšwago mo mathomong a sengwalo gore bothata bja kanegelo yeo bo tle bo iponagatše gabotse. Mo go kalotaba, mongwadi o swanetše go tsebiša mmadi baanegwa, ditiragalo, nako le felo, ka ge e le tšona dielemente tša kalotaba.

Ditaba di tšwelela ge barutwaborutiši ba aloga kholetšheng ya go rutela borutiši. E be e le letšatši la bona la mafelelo gomme hlogo ya kholetšhe o be a ba laela le go ba lakaletša mahlatse le mahlogonolo ka bokamoso bja bona. Go bonala yo mongwe wa dialoga, e lego Phankga, a otlela sehlopha sa baopedi ka bokgwari bjo bo makatšago. Thulano ya mathomo e tšwelela ge Pebetse a thoma go bona gore Phankga o swanetše ke go ba hlogo ya sekolo e sego Lahlang.

Ditaba di tšwela pele ge Phankga a fihla gae go tšwa kholetšheng ka ge a feditše dithuto tša gagwe. O alogile. O humane mošomo wa go ba morutiši sekolong sa Rethuše gomme o thoma ka mahlahla a magolo. Lahlang, e lego hlogo ya sekolo o thabetše Phankga kudu ebile o mmošwa ka bofokodi bja gagwe bja go se kgone dipalo le leleme la seburu. Ka ge Phankga a šetše a thomile le go opediša khwaere mo sekolong, batho ba bangwe ba šetše ba thoma go nyatša Lahlang le go bona diphošo go yena. Re kwa ge Pebetse a bolela le bagwera ba gagwe a re o duma ge nkabe Phankga e le hlogo ya sekolo. Ba thomile go bona le diphošwana tše nnyane go Lahlang.

(2)

(b) **Phekgogo/Tswetsopele:**

Ye ke karolo ya bobedi ya thulaganyo. Mošomo wa yona ke go bešeletša thulano ye e šetšego e rotošitše hlogo (e tšweletše/hlageletše). Tšwetšopele e bontšha kamano magareng ga diteng tša kalotaba le ditiragalo tša diteng. Tšwetšopele e amana le go tšwela pele ga ditiragalo mo kanegelong. Tšwetšopele e thoma mola kalotaba e felelago gona, gomme e felela ka thulano ya mafelelo. Tšwetšopele e na le mošomo wo bohlokwa wa go godiša maatlakgogedi ka maikemišetšo a go tšwetša pele moko wa ditaba.

Phankga o thoma go tlelwa ke maanomabe a gore yena a ka ba hlogo ya sekolo ka ge a phala Lahlang ka maleme a mmalwa le dipalo.

Phankga o ya go Mokhura go mo hlaloseletša ka kganyogo ya gagwe ya go ba hlogo ya sekolo le gore a mo thuše mo tabeng ya go bona mafokodi a Lahlang.

(2)

(c) **Thulano/kgakgano:**

*Thulano ke kokwane ye bohlokwa ya kanegelo. Thulano ya padi ye ke lepheko leo le hlolago karogano ya baanegwa, gomme e diegiša tlemollo ya lehuto. Thulano e bohlokwa ka ge e le yona e hlolago maatlakgogedi a sengwalo. Mmadi o nyaka go tseba pheletso ya baanegwa goba ditiragalo. Ka mabaka a mangwe go tswelela thulano ya ka gare le ya ka ntle. **Thulano ya ka ntle** e tšwelela ge batho ba elwa ka matsogo, ditiro goba ka mantsu. **Thulano ya ka gare** e tšwelela ge motho a elwa le megopolo ya gagwe kudu malebana le sephetho seo a lebanego le go se tšea.*

- Phankga le Lahlang: Mo go tšwelela dithulano tša go fapana. Phankga o thoma go thulana le Lahlang ka ditiro le dikgopolo. Ka ge Phankga a ipona gore o phala Lahlang ka maleme a go swana le Sejeremane le Sefora, o thoma go mo nyatša. Phankga o bolela le malomeagwe Mokhura ka taba ya gore ka ge yena a kgona go dira dilo tše ntši kua sekolong, ebile e le yena ngwana wa mobu, o swanetše gore e be yena a hlalago sekolo bjalo ka hlogo, e sego Lahlang wa motšwantle. Mokhura le yena o laetša go befelwa gomme a thoma go loga maanomabe a go tloša Lahlang.
- Thulano e tšwelela gape ge Lahlang a kgopela go bona dipuku tša bana bao Phankga a ba rutago. Phankga o ile a mo araba ka bogale a ba a mmotša gore ge yena a di nyaka o swanetše go tlo di tšea ga gabo ka Mokibelo. Le ge seo se ile sa tlaa Lahlang, o ile a roma ngwana ka Mokibelo go yo tšea dipuku tšeo. Taba ya semaka e bile gore dithuto tseo di bego di swanetse go rutwa di be di se tša beakanywa gabotse ka botlalo.
- Phankga o be a ruta bana mesong pele sekolo se tsena. Ge tshipi ya go ya dithapelong e lla, o be a tšwela pele a ba ruta, a gana go ba ntšha gore ba yo rapela le ba bangwe. Seo se ile sa tliša thulano magareng ga gagwe le Lahlang ka ge le gona moo a ile a mo araba ka bogale a mmotša gore o a ba rutolla ka ge tšeo ba bego ba rutilwe e be e se tšona.
- Morena Mootli (*tatagoPhankga*) le Phankga o be a mo kgala ka go nwa bjala kudu le go leka go tsea maemo a Lahlang gore a be hlogo ya sekolo. O mo lemoša ka kotsi ya bjala le go mmotša gore taba yeo a e dirago ya go butšwetša setšhaba gore se mo thuše go tloša Lahlang maamong a gagwe a go ba hlogo ya sekolo go tle go tsene yena ke phošo ye kgolo kudu ka ge a bile a timetša setšhaba seo se bego se sešo sa fahlogelwa tlhabologo gabotse.
- Mafamo le Mokhura ba butšwetša setšhaba ka moya wa ntwala le lehloyo kgahlanong le Lahlang. Setšhaba se huduegile ebile ba bolela ka go tšholla madi ka ge Lahlang e le motšwantle gomme Phankga e le ngwana wa mobu.
- Phankga o bolela le Lethabo, mosadi wa gagwe ka bogale morago ga go nagana gore o ema le Lahlang ka go se thabele go tšwelela ga gagwe diphadišanong. Bjala le megabaru ya gagwe di šetše di mo fetotše lenaba la mosadi wa gagwe, ga a sa bona le gore Lethabo o a lwala, o šetše a no gopola gore batho ka moka ba lwa le yena.
- Thulano ye nngwe e tšwelela ge batho ba bangwe mo motseng ba thoma go nagana gore Lahlang ga se a loka gomme ba bona diphošo go yena. Batho ba thoma go se sa kwa Lahlang bose ka ge bjale ba ema le Phankga ka gore ke ngwana wa mobu.

- Pese ya go iša bana diphadišanong tša mmimo e ile ya se tle. Batho ba mo motseng ba thoma go befelelwa Lahlang ka ge bana ba paletšwe ke go ya diphadišanong kua Tshwane. Taba ye e ile ya kgopiša batho ka moka ka ge leeto le le ba tšeetše tšhelete ye ntši yeo ba bego ba se nayo le go ba le yona. Batho ba be ba sola Lahlang kudu ebile ba ile ba thoma go ganetša bana ba bona go ya sekolong.
- Batho ba bangwe mo motseng ba ile ba thoma go lemoga makatika a Phankga le molomeagwe Mokhura gomme ba be ba gononwa gore e ka no ba e le bona ba go thibela pese ya go iša bana Tshwane gore e se sa tla, maikemišetso e le gore batho ba mo motseng ba bone Lahlang phošo gore ga a kgone le go sepediša merero ya sekolo ka tshwanelo. Batho ba go swana le boMogafi ba tlogile ba lemoga mathaithai a gomme ba se tšhabe go bolela.
- Bahlahlobi ba dikolo ba ile ba tla mo sekolong gomme ba utolla gore Phankga o be a sa dire mošomo wa gagwe ka tshwanelo ka ge dipuku tša gagwe di be di se tša ngwalwa ka mokgwa wa maleba. Ge ba dutše ba fetleka moo, ba ile ba kgona go humana motho yo go bego go le molaleng gore ke yena a ilego a ekiša tshaeno ya Lahlang mo lengwalong lela la go yo thibela pese. Ka go realo, bonokwane bja Phankga le malomeagwe Mokhura bo ile bja tšwelela nyanyeng.
- **Thulano ya ka gare** – Phankga o ile a laetša go itshola morago ga go thudiša koloi, o ile a bonala a dutše leswikeng a bonala a dutile hlogo. Go be go le molaleng gore o be a itshola gore ge nkabe a se dirwe ke megabaru le go hloka nnete, nkabe ka tšatši leo a se a ikhumana a le mathateng ao a bego a le go ona. O be a thunyetšwa ke mmele ka baka la kotsi ya sefatanaga yeo a bilego le yona matsatšing a go feta, ka lehlakoreng le lengwe o thunyetšwa ke pelo bohloko ka ge bjale bahlahlobi ba dikolo ba mo rometše lengwalo la go mo tsebiša gore mathomong a kotara ye e latelago, o swanetše a yo thoma go šoma sekolong se sengwe bjalo ka morutiši. Taba ya go tlošwa mo sekolong sa Rethuše e be e tloga e mo tshwentše kudu.

(12)

(d) **Sehloa:**

Sehloa ke karolo ya thulaganyo mo ditiragalo di gagamalago, di ka se sa kgona go boela morago mo di thomilego. Ditiragalo tšeo di amana le thulano ya mafelelo. Sehloa ke magomo a maatlakgogedi. Sehloa ke karolo ya kanegelo goba papadi le ge e le kanegelokopana moo kgakgano e fihlago magomong. Ke makgaolakgang ka ge morago ga yona mathata a rarollwa gomme ga go sa na thulano goba phapano. Ke mafelelo a tšwetšopele ka ge e lebane le mafelelo a phišegelo ya mmadi ka ge go se sa na dithulano tša go tlo latela. Sephetho seo se nepiša tharollo ya mafelelo ya mathata:

Morago ga ge khwaere ya Rethuše e paletšwe ke go ya diphadišanong kua Tshwane, batswadi ba ile ba befelwa kudu gomme ba thoma go ganetša bana ba bona go ya sekolong. Batswadi ba bangwe ba ile ba laetša le go hloka hlomphe ka ge ba ile ba latelela bana ba bona sekolong le go ba ntšha ka mašata ka diphapošing tša borutelo. Taba ye e be e le tlhobaboroko go Lahlang ka ge a be a sa kwešiše gore na e ka ba go diregile eng.

- Bahlahlobi ba dikolo ba ile ba etela sekolong sa Rethuše gomme ge ba lekola dipuku tša Phankga ba humana e le gore ga se a dire mošomo ka tsela ya maleba,
- Dipuku tša bana le tšona di be di hlatsela gore ka nnete Phankga ga a šome go ya ka mo a swanetšego,
- Ge ba be ba lekola dipuku tša baithuti, go ile gwa utollwa bonnete bja gore ke mang yo a saennego lengwalo lela la go ya go mong wa pese ka bofora. Ka go realo, sephiri sa Phankga le malomeagwe Mokhura se ile sa tšwelela nyanyeng.

(2)

(e) **Tlemollo ya lehuto: *Tharollo ya bothata***

Mo karolong ye ditaba di boela sekeng. Le gona mo go ba le diphetogo. Bophelo bja baanegwa bo a fetoga. Ye ke yona tiragalo ya go fediša ngangego ye e bego e le gona. Phankga o šutišetšwa sekolong se sengwe. O palelwa ke go humana sebaka sa go ba hlogo ya sekolo. BoMokhura le bona ba botšwa gore ba ka se sa kgona go ba maloko a sekolokomiti.

Lehuto le tlemologa ka mokgwa wo o latelago: Phankga o ile a humana kotlo ye bohloko:

- Sefatanaga sa gagwe se ile sa thula gomme le yena o be a gobetše a kwele bohloko kudu mo mmeleng. **(Ka go realo se ke kotlo ye a ilego a e humana.)**
- Bahlahlobi le batho ba bangwe mo motseng ba ile ba kgona go lemoga gore Phankga ke yena a thibetšego pese ya go iša bana diphadišanong, le gore Phankga ga a dire mošomo wa gagwe ka tshwanelo. **Ba ile ba mo romela lengwalo la go mo šutiša mo sekolong sa Rethuše gore a yo ruta sekolong se sengwe ka fase ga hlogo ya sekolo sa moo.** Mokhura le Mafamo, e lego tšona dinokwane tše dikgolo tša mo motseng, di be di se tša dumelelwa go ba maloko a sekolo komiti ye e bego e tlo kgethwa.

(2)

[20]

60 meputso

KAROLO YA B DINGWALWAŠOMIŠWA

POTŠIŠO 4

4.1 RUBRIKI YA LENGWALO LA GO YA GO BA MMUŠO

Moithuti:	Meputso: [30]	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
		80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
SEBOPEGO 1. Atrese ya mongwadi le letšatšikgwedi di ngwalwe gabotse (Khoneng ya letsogo la go ja godingwana). Ga go šomišwe maswaodikga. Letšatšikgwedi le ngwalwa ka mantšu. Mohlala: 30 Moranang 2004. 2. Atrese ya mongwalelwa e ngwalwa gabotse ka letsogong la ngele. Ga go šomišwe maswaodikga. Ga go ngwalwe letšatšikgwedi 3. Madume: Go šomišwe Thobela/Morena. Go se šomišwe maswaodikga Madume a ngwalwa ka letsogong la ngele mothaladi o tee ka fase ga atrese ya mongwalelwa. 4. Hlogo ya taba e ngwalwa ka fase ga madume o tshetše mothaladi o tee, gomme ya thalelwa. Madume a ngwalwa ka letsogong la ngele mothaladi o tee ka fase ga atrese. 5. Mafelelo/bofelo go šomišwa tlhakakgolo ya mathomo, gomme bofelo bja laetša kamano gare ga mongwadi le mongwalelwa. O šomiša leina la gago wena mongwadi/Sereto sa gago.	9	Meputso 9	Meputso 8	Meputso 7	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 0 – 3
B. DIKAGARE/DITENG O se fapoge tabeng ye o swanetšego go ngwala ka yona. Diteng e be tše di kgahlišago. Go laetšwe kwešišo ya seo go ngwalwago ka sona. Morero wa lengwalo o fihlelelwe.	9	Meputso 9	Meputso 8	Meputso 7	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 0 – 3
C. SETAELE LE POLELO Temana ye nngwe le ye nngwe e hlaloše ditaba tša yona. Mafoko a be a a hlamilwego gabotse le tšhomišo ya maleba ya maswaodikga.	Meputso 12	Meputso 12	Meputso 11	Meputso 10	Meputso 9	Meputso 8	Meputso 7	Meputso 0 – 6

[20]

4.2 RUBRIKI YA POLELO

Moithuti:	Meputso [20] Kelo	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
		80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
DITENG Diteng di sepelelana le hlogo	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SEBOPEGO Sebopego sa maleba le botelele bjo bo lekanetšego go ya ka mohuta wa sengwalwana	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SETAELE LE POLELO Retšistara, segalo, mohola, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga, tšhomišo ya polelo ya maleba	4	Meputso 4	Meputso 3.5	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 0 – 1

[20]

4.3 RUBRIKI YA PEGO YA GO YA KURANTENG

Moithuti:	Meputso [20] Kelo	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
		80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
DITENG Diteng di sepelelana le hlogo	6	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 2	Meputso 1	Meputso 0
SEBOPEGO Sebopego sa maleba le botelele bjo bo lekanetšego go ya ka mohuta wa sengwalwana	6	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 2	Meputso 1	Meputso 0
SETAELE LE POLELO Retšistara, segalo, mohola, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga, tšhomišo ya polelo ya maleba	8	Meputso 8	Meputso 7	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 2

[20]

POTŠIŠO 5

5.1 RUBRIKI YA KWALAKWATŠO

Moithuti:	Meputso: [10]	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
		80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
DITENG Diteng di sepelelana le hlogo.	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SEBOPEGO Sebopego sa maleba le botelele bjo bo lekanetšego go ya ka mohuta wa sengwalwana.	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SETAELE LE POLELO Retšistara, segalo, mohola, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga le tšhomišo ya polelo.	Meputso 4	Meputso 4	Meputso 3.5	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 0 – 1

[20]

5.2 RUBRIKI YA PUKUTŠATŠI

Moithuti:	Meputso: [20] Kelo	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
		80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
DITENG Tšatšikgwedi, ngwaga, maikutlo a mongwadi, dinako – go ya ka ditiragalo, ditiragalo tša letšatši/matšatši. E ngwadilwe ka polelo ya mmoledi.	6	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 2	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SEBOPEGO Temana e tee ye kopana e tšweletša tiragalo / kgopolo. Ditiragalo tša gona di a kgonagala ebile di a kgodišega.	6	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 2	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SETAELE LE POLELO Kelohlolo ye e tseletšego. Ka pukungšatši go ngwalwa letšatši ka letšatši ka fao go nyakega kelohlolo gore go se hlaele selo. Mafoko a go hlangwa gabotse le maswaodikga ke a maleba, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga le tšhomišo ya polelo ya maleba.	Meputso 8	Meputso 8	Meputso 7	Meputso 6	Meputso 5	Meputso 4	Meputso 3	Meputso 0 – 2

[20]

5.3 RUBRIKI YA EMEILE

Moithuti:	Meputso: [10]	Khoutu 7 O kgonne go fihlelela ditekolo ka botlalo	Khoutu 6 O fihleletše ditekolo ka botlalo	Khoutu 5 O fihleletše bontši bja ditekolo	Khoutu 4 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 3 O fihleletše tše dingwe tša ditekolo	Khoutu 2 O lekile go fihlelela bontši bja ditekolo	Khoutu 1 O paletšwe go fihlelela ditekolo
	Kelo	80 – 100%	70 – 79%	60 – 69%	50 – 59%	40 – 49%	30 – 39%	0 – 29%
DITENG Molaetša wo mokopana wa maleba, maikutlo a mongwadi.	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SEBOPEGO Leina la moromedi, Atrese ya moromedi, Atrese ya moromelwa, letšatšikgwedi.	3	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 1	Meputso 0 – 1
SETAELE LE POLELO Mafoko a go hlangwa gabotse le maswaodikga ke a maleba, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga le tšhomišo ya polelo ya maleba.	4	Meputso 4	Meputso 3.5	Meputso 3	Meputso 2.5	Meputso 2	Meputso 1.5	Meputso 0 – 1

[20]

40 meputso

Palomoka: 100 meputso